

SZERBIA PÁRTRENDSZERÉNEK VÁLTOZÁSA, 1990–2014

Ördögh Tibor²⁴⁸

A tanulmány célja, hogy magyarázatot adjunk a 2014-es szerbiai választások eredményére oly módon, hogy a pártrendszerben végbemenő változásokat elemezzük. Ennek nyomán először felvázolásra kerülnek azon keretek, melyek meghatározó tényezők a szerbiai rezsimben. Pártcsaládonként bemutatásra kerülnek a releváns jobb- és baloldali, valamint centрупártok, melyek napjainkig meghatározták a politikai közéletet. A tanulmányban bemutatásra kerül Giovanni Sartori nyomán az 1990-es évek Szerbiájának hegemon pártrendszere, majd a 2000-es rendszerváltástól követően kialakuló többpártrendszer elemzése következik. Stein Rokkán tipológiája segítségével a jobb- és baloldal fragmentáltságára keressük a választ, majd Peter Mair elmélete segítségével a 2014-es előrehozott választások eredményeire és a háttérben meghúzódó okokra hívjuk fel a figyelmet.

Kulcsszavak: Szerbia, pártrendszer, Milošević, többpártrendszer, előrehozott választások

1. A pártrendszert meghatározó tényezők²⁴⁹

- A társadalom politikai és kulturális tradíciói: Szerbia esetében napjainkban is érződik a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság idején jellemző vezetői gyakorlat. Ennek értelmében az egyszemélyi vezető iránti igény – mely Tito idejére vezethető vissza – mind a mai napig erősen érződik. Ennek következtében emelkedhetett ki Slobodan Milošević, Zoran Đinđić, Vojislav Koštunica, Boris Tadić és Tomislav Nikolić.
- A társadalom struktúrája: A szerbiai társadalom struktúrája eltér a Nyugat-Európában kialakult modelltől. Az országban meglehetősen gyenge a középosztály, annál nagyobb viszont a munkás-agrár réteg, melynek helyzetét tovább súlyosbítja a magas munkanélküliség és az elvándorlás problémája.
- A választási rendszer: Szerbia választási rendszerét tekintve a parlamenti választásokon egyfordulós rendszert vezettek be, ahol az egész ország egyetlen választókerületnek számít, melyben a pártok listákat állíthatnak. Ez a rendszer teljes mértékben arányossá teszi a rezsimet, ezáltal viszont csökken a kormányzóképeség, koalíciókötésekre van szükség. Az eltérő ideológiával bíró pártok között gyakori a feszültség, mely kormányválságokhoz vezet, ezáltal pedig maga a politikai rendszer is időről időre válságba kerül.
- A politikai kultúra és a politikai tagoltság: Szerbia esetében a politikai tagoltság meghatározásánál három tényező van jelen. Az első délszláv válság nyomán megjelenő szerb nacionalizmusnak még napjainkban is akadnak követői, így a kisebbségekhez való viszony sokáig dominálta a párt-

248 Doktorjelölt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Politikatudományi Doktori Iskola, Budapest. ordogh.tibor1985@gmail.com.

249 Az egyes pontok felsorolását lásd BIHARI–POKOL 1998: 228–230.

rendszer (GÁBRITY 2003). A másik fontos tagoló tényezőnek a múlthoz való viszony számít, míg az euroatlanti integráció kérdése csupán 2008-ban jelentkezett a pártok körében.

- A politikai rendszer hatalmi szerkezete: Szerbia esetében 1990-ben félelnöki rendszerű kormányforma került bevezetésre. Ebben az időszakban mindig ott volt a legtöbb hatalom, ahol Slobodan Milošević pozíciót birtokolt, ennek megfelelően változtak a hatalmi jogosítványok is. A 2000-es rendszerváltástól kezdődően hivatalosan parlamentáris kormányzásra tért át az ország, azonban a gyakorlatban Boris Tadić idején kvázi félelnöki rendszer működött a pártelnöki és államfői tisztségek halmozása következtében. A demokratikus időszakban sorra jelentek meg és erősödtek meg az alkotmányos intézmények, melyek a hatalom gátját képezhetik (alkotmánybíróság, ombudsman, bankormányzó stb.) (ÖRDÖGH 2012).
- Regionális és etnoregionális viszonyok: Szerbia esetében decentralizált unitárius államszerkezet-ről beszélünk, melyben Vajdaság Autonóm Tartománynak külön jogosítványai vannak. Ennek megfelelően a regionális szemlélet is megjelent az országban, és konfliktusokat is szült a köztársasági vezetés és a tartományi szint között. A regionális jellemzőkön túl Szerbia esetében igen erős az etnikai pártjelenlét is, a választásokon több etnikai kisebbség is meg szokta méretetni magát (magyar, horvát, szandzsákiak, romák, montenegróiak stb.).
- Államforma és államszerkezet: Szerbia esetében a második világháborútól napjainkig köztársasági típusú államforma van érvényben, habár a Szerb Megújulási Mozgalom (*Srpski pokret obnove* – SPO) nyíltan monarchista nézeteket vall. Az állam szerkezetét pedig a korábbi pontban jelzett egységállam határozza meg, melyben a főbb feladatok végrehajtása a tartományra és a helyi önkormányzatokra van átruházva. Az európai uniós közeledés nyomán azonban át kell majd gondolni a regionalizmust és a meglévő adminisztratív régiókat jogosítványokkal felruházni.

2. Szerbia pártjai²⁵⁰

2.1. Baloldali pártok

A baloldal a francia felvilágosodás és forradalom szellemi-politikai hagyományait követi: racionális világkép, a társadalom javíthatóságába vetett hit és politikai radikalizmus jellemzi. A baloldal hisz a társadalmi egyenlőség, az emberi jogok, valamint a politikai és társadalmi demokrácia korlátlan kiterjeszthe-tőségében (KÖRÖSÉNYI–TÓTH–TÖRÖK 2005: 122).

Szerbiában a baloldali pártok közül a szociáldemokrata (Demokrata Párt, Új Demokrata Párt, Vajdasági Szociáldemokrata Liga) és a szocialista (Szerbiai Szocialista Párt) pártcsoport található meg. A kommunista párt létjogosultságát veszítette (Jugoszláv Bal), míg újbaldali és zöld pártokat a „demokratikus lemaradás” következtében nem alapítottak.

2.1.1. Jugoszláv Bal (Jugoslovenska levica – JUL)

1994. július 24-én hozta létre 23 baloldali kommunista irányultságú párt, melyeket korábban a Jugoszláv Kommunista Szövetség fogott össze egy koalícióba (JUL. Internet). A közös ideológiai platformot Jugoszlávia egységben tartása és a kommunizmus képezte, így elődje ideológiai és jogi utódjának számított. Önállóan egy választáson sem mérettették meg magukat, a Szerbiai Szocialista Párttal indultak közösen. 1996 és 2000 között a kormánykoalíció részesei voltak, majd a 2000-es rendszerváltáskor kiestek a parlamentből, a 2003-as választásokon mindösszesen 0,09%-ot értek el, majd 2003. december 29-én feloszlatták. A JUL pártelnöke Ljubiša Ristić volt, azonban a gyakorlatban Mijana Marković, Slobodan Milošević felesége irányította a szervezetet.

250 A fejezetben a pártok önmeghatározása szerinti ideológiai besorolást használom.

2.1.2. Szerbiai Szocialista Párt (Socijalistička partija Srbije – SPS)

1990. július 16-a és 18-a között alapították meg az SPS-t. Az alakuló ülésen meghatározták programjuk alapjait és statútumukat, amely szerint modern, baloldali haladó pártként definiálták önmagukat. Az alakuló ülésen megválasztották Slobodan Miloševićet pártelnöknek, valamint a párt központi és az ellenőrző bizottságának tagjait. A szocialista párt legfőbb szerve a kongresszus, amely általában négyévenként ülésezik (1990. júl. 16–18., 1992. okt. 23–24., 1996. márc. 2–3., 2000. febr. 17., 2000. nov. 25. (rendkívüli); 2003. jan. 18., 2006. dec. 3., 2010. dec. 11.).

A 2000-es évek ellenzéki időszakát kihasználva a modernizációra helyezték a hangsúlyt, így mára modern, államalkotó, baloldali pártnak számít, melynek programjának alapja a szociális igazságosság és a demokratikus szocializmus. Támogatják a piacgazdaságot, a szociális igazságosságot, az ipar privatizációját, a társadalom demokratizációját és az ország integrációját az Európai Unióhoz. Azonban harcol az egységes, stabil és demokratikus Szerbiáért, mely célt sikerül megvalósítani, ha a nemzeti és állami érdekek egyaránt kifejeződnek, biztosítja az állampolgárok szabadságát, garantálja az emberi és kisebbségi jogokat minden nemzetnek, amely Szerbiában él a legmagasabb európai értékek alapján.

A 2000-es rendszerváltás a párttagságon sokat változtatott. Míg a megalakuláskor, 1990-ben 350 ezer tagja volt a pártnak, addig a 90-es évek végére elérte a 600 ezret (ORLOVIĆ 2002: 238). A népes párttagság mögött azonban az az elgondolás állhatott a tagok részéről, hogy az „állampárt” által kedvezőbb pozíciókra tehetnek szert. Az SPS-nek – saját honlapja szerint – ma megközelítőleg 200 000 tagja van, míg más források szerint csupán 70 ezer lehet az aktív párttagok száma (STOJILJKOVIĆ 2006: 56). A Szerbiai Szocialista Párt egyik nemzetközi pártszövetségnek sem tagja, mivel a Szocialista Internacionáléba való felvételüket korábban leszavazták (csak a görög PASOK és a Francia Szocialista Párt támogatta felvételüket). A 2008-as választások alkalmával a Demokrata Párttal kormánykoalícióra léptek. A 2012-es választások után „királyválasztó” szerepbe kerültek, ők dönthették el, ki alakítson kormányt, ezáltal Ivica Đačić kormányfő is lett. A 2014-es választásokon sikerült majdnem megdupláznuk mandátumaik számát.

2.1.3. Demokrata Párt (Demokratska stranka – DS)

1989. december 11-én értelmiségiekből álló csoport sajtótájékoztatót tartott, ahol bejelentették, hogy megújítják a DS működését. Ekkor még nem voltak meg a törvényi feltételei a többpártrendszer működésének, azonban érezhetőek voltak az egypártrendszer megszűnésének jelei az akkori Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban. Az alapító konferencián felhívást intéztek a párthoz való csatlakozásra. Az alapító gyűlést 1990. február 3-án tartották, elnöknek Dragoljub Mićunovićot választották, a Végrehajtó Tanács elnökének pedig Kosta Čavoškit.

1992-ben pártszakadásra került sor, amikor is Vojislav Koštunica vezetésével a nép-nemzeti szárny bejelentette, hogy megalakítja a Szerbiai Demokrata Pártot (*Demokratska stranka Srbije* – DSS). 1996 nyarán a szövetségi és helyi választások alkalmával a demokraták, az SPO, a DSS és a Szerbiai Polgárok Szövetsége (*Građanski savez Srbije* – GSS) koalícióra lépett Együtt elnevezéssel. Választási győzelmüket azonban a hatalom nem akarta elismerni, ezért három hónapos demonstrációt tartottak Belgrádban és Szerbia több városában. Végül 1997 elején a hatalom engedett, és elismerte az ellenzék győzelmét, amiben nagy szerepük volt a nyugati közvetítőknek.

Az 1990 végén megrendezett első többpárti választásokon a párt jelöltjeinek a 250 választókörzetből 176-ban sikerült elindulniuk, és 7 mandátumot szerezniük. Néhány nappal a választások előtt azonban a párt VT elnöke, Kosta Čavoški kilépett a pártból, és megalapítják a Szerb Liberális Pártot.

2000. január elején 18 párt részvételével létrehozták a Szerbiai Demokratikus Ellenzékét (*Demokratska opozicija Srbije* – DOS), melyben vezető szerepe volt a DS-nek. A párt elnökét, Zoran Đinđićet választották meg miniszterelnökké, aki azonban gyilkosság áldozata lett 2003-ban. 2004 és 2007 között parlamenti ellenzékbe vonultak a demokraták, ám 2004-ben a párt új elnöke, Boris Tadić megnyerte a közvetlen

elnökválasztást. 2007-től egy évre a DSS-szel közösen kormányoztak, azonban Kosovo függetlenségével Vojislav Koštunica a parlament feloszlását javasolta az államfőnek, aki hallgatott a miniszterelnökre, és kitzúta a rendkívüli választásokat. 2008-ra a demokraták sikeres évként tekinthetnek vissza, mivel Boris Tadićot újraválasztották köztársasági elnöknek, és a parlamenti választásokat is megnyerték, így továbbra is kormányon maradhattak. A 2014-es elnök- és parlamenti választást a demokraták egyaránt elveszítették, melynek nyomán belső feszültségek alakultak ki, mígnem a párt irányítását Dragan Đilas vette át. A konfliktus addig mérgesedett a régi és az új pártelnök között, hogy 2014 elején Tadić és több társa kilépett a DS-ből, és más pártot választottak. A 2014-es választási eredményeken meg is látszott a párttal szembeni elégedetlenség, így 32 mandátumot el is veszítettek.

A demokraták sikeres tagtoborzást hajtottak végre, mivel a 2000-es kongresszusukon mindösszesen 38 471 fős tagságukat (ORLOVIĆ 2002: 239) 2013-ra 196 673 főre sikerült növelniük, azonban a pártszakadás következtében ez a szám drasztikusan lecsökkenhetett. A Demokrata Párt az Európai Szocialisták Szövetségének megfigyelő státusú tagja (PES MEMBER PARTIES. Internet), valamint a Szocialista Internacionálé résztvevője (MEMBER PARTIES OF SOCIALIST INTERNACIONAL. Internet).

2.1.4. Új Demokrata Párt – Zöldek (Nova demokratska stranka – Zeleni – NDS-Zeleni)

A párt elődje 2007. december 17-én alakult meg annak érdekében, hogy a zöld pártok egységes környezetvédelmi és szociáldemokrata ideológiával tudjanak fellépni (NOVA DEMOKRATSKA STRANKA. Internet). 2014. január 29-én történik meg a mai név felvétele, amikor Boris Tadić és több társa kilépett a Demokrata Pártból, és belépett a szervezetbe. A párt alapító elnöke és fő képviselője Ivan Karić, politikai vezetője pedig Boris Tadić. A 2014-es választásokon a párt vezetésével induló koalíció (NDS, LSV, VMDK, Együtt Szerbiáért, Együtt Vajdaságért, Roma Demokratikus Baloldal) 18 mandátumot szerzett. A pártnak ma körülbelül 50 000 tagja van. Ideológiáját tekintve támogatja a regioanlizmust, EU-párti, szociáldemokrata-szociálliberális, a környezetvédelem iránt elkötelezett párt. Az NDS a Világ Környezetvédelmi Pártjainak tagja, a *Global Greens* és az Európai Zöld Párt megfigyelő tagja.

2.2. Jobboldali pártok

A jobboldal a konzervatív világképre épít: a racionális cselekvés korlátait, a szokások és tradíciók jelentőségét hangsúlyozza. A társadalomfejlődés tekintetében evolucionista, az intézményi változásokat nézve reformista. A társadalmi egyenlőtlenséget és tagolódást szükségszerűnek tartja; a rend és az autoritás híve (KÖRÖSÉNYI-TÓTH-TÖRÖK 2005: 122).

Szerbiában a jobboldal fragmentáltsága megfelel a nyugat-európai modellnek. A pártcsaládon belül a három pártcsoport jól elkülöníthető: létezik kereszténydemokrata párt (Szerbiai Kereszténydemokrata Párt), amely azonban gyenge támogatottsággal rendelkezik. A konzervatív pártcsoport további megosztottságnak volt kitéve (Szerbiai Demokrata Párt, Új Szerbia, Szerb Haladó Párt stb.), míg a szélsőjobbon a Szerb Radikális Párt helyezkedik el, mely mögött a Dveri szerzi a támogatókat.

2.2.1. Szerbiai Demokrata Párt (Demokratska stranka Srbije – DSS)

A DSS egy konzervatív politikai párt, mely kereszténydemokrata értékvilágával a politikai paletta jobbközép helyét foglalja el. 1992-ben alapították meg, amikor a DS-ből kivált a nemzeti frakció Vojislav Koštunica vezetésével. Ennek kiváltó oka az volt, hogy a demokraták koalícióra léptek az SPO-val a DEPOS-ban. A DSS a 92-es rendkívüli parlamenti választásokon még kevés képviselői helyet tudott megszerezni, de az 1993-as választásokon már 7 mandátumot tudhatott magáénak. 1996-ban a párt koalícióra lépett az Együtt szövetséggel, de a szövetségi parlamenti választások után kiléptek a koalícióból, és a helyi választásokon ez évben már egyedül indultak. 2000-ig a DSS ritkán vett részt az aktuál hatalom elleni megmozdulásokon, és ha mégis, akkor pártpolitikai eszközökkel szállt harcba. Az 1999-es NATO-

beavatkozáskor a párt kritikai hozzáállást tanúsított az akkori rezsimmel és a NATO-val szemben egyaránt, ami népszerűségnövekedést eredményezett számára.

A párt 2000 januárjában belépett a DOS-ba, ahol sikerült elérniük, hogy pártelnökük, Vojislav Koštunica legyen a jugoszláv elnökjelölt. A szeptember 24-i választásokon Koštunica elsöprő fölényrel legyőzte a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság akkori elnökét, a szocialista párt vezetőjét, Slobodan Miloševićet. A Választási Bizottság azonban az eredményt nem fogadta el, és tüntetésekre került sor, aminek következtében 2000. október 7-én elismerték Vojislav Koštunicát Jugoszlávia köztársasági elnökének. 2001 januárja és augusztusa között részt vett a párt a kormányban, de ezután kilép a koalícióból, mert bűnözői körökkel véli együttműködni a demokrata koalíciós partnert. Koštunica mandátuma – mint a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elnöke – 2003-ban megszűnt, amikor megalakult Szerbia és Montenegró államszövetsége. A DSS a 2003. decemberi választásokon második lett, és 53 mandátumot szerzett a parlamentben. A párt szövetségre lépett a G17Pluszal és a SPO–NS koalícióval, külső támogatóként pedig a szocialista párttal sikerült megállapodniuk, így megalakult az új kormány, Vojislav Koštunicát pedig Szerbia kormányfőjévé választották. Az új alkotmány értelmében 2007-ben új választásokat kellett tartani, amelyen azonban a DSS és szövetségesei nem tudtak elegendő mandátumot szerezni a további kormányzáshoz, ezért a demokratákkal közösen kellett irányítaniuk az országot. 2008-ban előrehozott választásokat sürgetve elszámították magukat, mivel az új kormányból kimaradtak, és ellenzéki szerepbe kényszerültek. 2012-ben még megtartották korábbi 21 képviselői mandátumukat, azonban a 2014-es előrehozott parlamenti választáson kiestek a parlamentből, melynek következtében Vojislav Koštunica lemondott pártelnöki funkciójáról, elnöki tisztségét Aleksandar Popović vette át. A párt tagságáról kevés információval rendelkezünk, egy 2005-ös felmérés szerint ekkor 60 ezer tagja volt a Szerbiai Demokrata Pártnak (STOJILJKOVIĆ 2006: 55).

2.2.2. Szerb Haladó Párt (Srpska napredna stranka – SNS)

A Szerb Radikális Párttal való szakítás következtében 2008 szeptemberében 21 exradikális képviselő létrehozta a Hajrá, Szerbia! frakciót a Népképviselőházban, melynek elnökévé a pártalapítót, Tomislav Nikolićot választották. A Szerb Haladó Párt 10 054 párttag nyilatkozatával 2008 októberében alakult meg Tomislav Nikolić és Aleksandar Vučić korábbi radikális párttagok vezetésével. Saját programjuk értelmében az SNS egy olyan politikai szervezet, melynek fő célja Szerbia területi egységének a megőrzése, amely egyben egy olyan modern, demokratikus állam, amelyben valamennyi polgárának a béke és biztonság, a korszerű piacgazdasági feltételek megteremtése. Határozott törekvésük, hogy a társadalmi jólét valamennyi polgár számára elérhető legyen. A párt célja, hogy a szerb állampolgárok életfeltételeinek javításával leküzdjék az országot sújtó politikai, gazdasági és szociális válságot. A 2012-es választások győztesének számít, mivel 73 mandátumot sikerült megnyernie, majd kormánypárt lettek, és vezetőjük, Tomislav Nikolić, az államfőválasztást is megnyerte ekkor. A 2014-es választásokon 158 mandátumot szereztek, így óriási támogatással bírnak napjainkban. 2012-től a párt elnöke Aleksandar Vučić. Az SNS-t 2013 áprilisában az Európai Néppárt tagjává választották (VESTI. Internet).

2.2.3. Szerb Radikális Párt (Srpska radikalna stranka – SRS)

Az SRS nacionalista és konzervatív politikai pártként definiálja önmagát a szerb pártpalettán. A Szerb Szabadságért Törekvők mozgalmanak kezdeményező bizottságának előterjesztésére alakult meg a szerb nacionalisták és antikommunisták csoportjából 1990. január 6-án. Az alakuló kongresszust 1990. január 23-án tartották, mely szervezethez 1990. március 14-én csatlakozott a Szerb Népi Megújulás dissziden-seinek egy csoportja, és megalapították az SPO-t, Vuk Drašković vezetésével. Később a csoport elnöke, Drašković és Vojislav Šešelj összetűzésbe került, ami ahhoz vezetett, hogy Šešelj irányításával megalakult a Szerb Csetnik Mozgalom. Kragujevacon 1991. február 23-án egyesültek a Népi Radikális Párttal, melyet Tomislav Nikolić vezetett, ezáltal új pártként létrehozták a Szerb Radikális Pártot.

A párt legfőbb célkitűzése az 1990-es években az volt, hogy olyan szerb államot hozzon létre, amely olyan területeket is tartalmazna, amely kiszélesíti a mai Szerbia határát, vagyis tartalmazná egyes területeit a mai Montenegrónak, Macedóniának, Bosznia-Hercegovinának és Horvátországnak. Mára a párt e cél elérését kizárólag politikai, azaz békés úton kívánja megvalósítani. Ennek ellenére a szerb nyilvánosság egy része, valamint a szomszédos országok az SRS-t szélsőséges pártnak tartják. Ennek következtében veszélyeztetve érzik magukat a határos államok kormányai is, valóságnak tartják az esetleges fegyveres összetűzések fellángolását a volt jugoszláv tagköztársaságok területén.

1992-től 93-ig, valamint 98-tól 2000-ig Szerbiában a szocialista párttal közösen kormányozta az országot; 2000 októberétől a párt ellenzékbe vonult. A 2000-es évek változásai programjuk módosítására kényszerítette őket. Korábbi célkitűzésüket – a határok megváltoztatását – kevésbé hangsúlyozták, helyette a szociális kérdések kerültek tematikájuk középpontjába. Azonban korábbi megnyilvánulásaikhoz hasonlóan továbbra is populista kritikát gyakorolnak a hatalmon lévő demokratikus blokk pártjaira, korrupcióval és alkalmatlansággal vádolva őket. A 2012-es választásokon nem sikerült átlépniük a bejutási küszöböt, ugyanis 4,61%-ot értek el, így kiestek a parlamentből; 2014-ben ismét sikertelenül mérettették meg magukat, csupán 2,01%-ot értek el.

A párttagok száma jelentősen csökkent a korábbiakhoz képest: míg 1994-ben 400 ezer tagja volt a pártnak, addig 2000-ben már csak 270 párttag maradt lojális (ORLOVIĆ 2002: 239). A Szerb Radikális Párt egyetlen nemzetközi pártszövetségnek sem tagja.

2.2.4. Dveri

1999. január 27-én alapították meg. Ideológiáját tekintve a Szent Száva-i és szerb nacionalizmus áll a középpontban, emellett euroszeptikus és anti-globalista pártnak tartják magukat (DVERI, Internet). A belgrádi Filológiai Kar diákjai megalapításkor a Dveri folyóirat elnevezését használták fel saját pártjuk megnevezésére. A szervezetnek nincs egyetlen vezetője, kollektív grémium áll az élén. A szervezet először 2009-ben került a figyelem középpontjába, amikor a belgrádi melegefelvonulással párhuzamosan ők is sétát terveztek, majd ezt 2010-ben újra bejelentették azonos napra. A Dveri a fiatalok körében kíván támogatókat szerezni, ennek keretében számos egyetemen kerekasztal-beszélgetéseket szerveztek. A szervezet 2011-ben jelentette be, hogy politikai párttá alakul, és indulni fognak a soron következő választásokon. A 2012-es választások alkalmával az elnökválasztáson 2,77%-ot szereztek, a parlamenti eredményeik 4,33% (a radikálisok 4,61), míg 46 helyi önkormányzatba sikerült képviselőjüket bejuttatniuk. A 2014-es előrehozott parlamenti választásokon pedig 3,58%-os támogatottságuk volt. Azonban feltételezhető, hogy Szerbia európai integrációjának következtében, továbbá a fiatalok körében történő egyre nagyobb elterjedés miatt nemsokára elérik az ötszázalékos parlamenti küszöböt, és parlamenti pártként működnek a következő parlamenti választások után.

2.3. Centrumpártok

A centrumpártok csoportjába a liberálisok, az agrár- és a regionális-etnikai pártok tartoznak.

Szerbiában a pártok tanulmányozása során megfigyelhető, hogy nem találunk agrárpártokat. Ennek oka, hogy Szerbiában egyedül Vajdaságban találhatóak jó minőségű és földművelésre alkalmas területek, további jel lehet, hogy a szocializmus időszakában a mezőgazdasági munkával foglalkozók képviselőlet egyetlen politikai erő vállalta fel, és nem fogalmazódott meg igény a rendszerváltás után egy új politikai alternatíva iránt.

A liberális erőket erős fragmentáció jellemzi, és általában kis pártok képviselik ezen eszméket (G17 Plusz, Liberális Demokrata Párt, Szerbiai Polgárok Szövetsége stb.). A regionális-etnikai pártokra pedig az erős helyi beágyazottság jellemző (kisebbségi pártok).

2.3.1. G17 Plusz/Szerbia Egyesült Régiói (Ujedinjeni regioni Srbije – URS)

A G17 Plusz önmagát liberál-konzervatív pártként határozza meg. 1997-ben alapították közigazdász szakemberek, akik elégedetlenek voltak a rezsim politikájával. Elsődleges céljuk nem a kormányzati munkában való részvétel volt. 2000-ben a párt belépett a DOS-ba, majd a párt elnöke, Miroljub Labus kormányalelnök lett. 2002-től alakult át hivatalosan a szervezett párttá, 2004 márciusától tagja volt Vojislav Koštunica kisebbségi kormányának. 2006 októberében koalíciós szakításra került sor, mert elégedetlenek voltak a kormány háborús bűnösök felkutatásával kapcsolatos munkájával. A 2007. májusi kormányalakítás következtében is kormányra került, majd megtartotta kormányzati pozícióját a 2008-as választások után is. Az elmúlt tíz évben a G17 Plusz az egyedüli párt, amely mindvégig kormánypártként volt jelen a parlamentben. A párttagok száma 2005-ben 45 ezer volt (ORLOVIĆ 2002: 56). A G17 Plusz az Európai Néppárt tagjai között található (EPP/SERBIA. Internet), továbbá a Nemzetközi Demokrata Szövetség társult tagja.

2010. május 16-án a G17 Plusz, az Együtt Šumadijáért, a Krajinában élek Mozgalom, a Pirotért Koalíció és a Bunjevác Párt összefogásával létrehozták a Szerbia Egyesült Régiói (*Ujedinjeni regioni Srbije – URS*) szövetséget. A párt regionális értékrendet kevésbé mutat fel, csupán a decentralizáció elvét hirdetik, de erősebb elem a liberál-konzervatív ideológia továbbra is. Az új szervezet elnökévé Mlađan Dinkićet választották meg, a G17 Plusz elnökét.

A 2012-es választások alkalmával 5,51%-os támogatás mellett 16 mandátumot szereztek, majd a kormány részeseivé váltak ismét, azonban a 2014-es választáson csupán 3,04%-ot szereztek, így kiestek a parlamentből. A kudarc nyomán Mlađan Dinkić lemondott pártelnöki tisztségéről, helyét társelnökként Veroljub Stevanović és Verica Kalanović vette át ideiglenesen. A szervezet tagságáról nem állnak rendelkezésre információk, az viszont bizonyos, hogy az Európai Néppárt társult tagja.

2.3.2. Liberális Demokrata Párt (Liberalno demokratska partija – LDP)

2005. november 5-én alapították meg a DS liberális-demokrata frakciójának tagjai, akik egy szociál-liberális pártot kívántak létrehozni. Alapítója és mindmáig a párt elnöke Čedomir Jovanović, aki az első szerb kormány korábbi alelnöke volt, és akit kizártak a DS-ből.

Az LDP 2007-ben választási koalíciót kötött a GSS-szel, az SDU-val és az LSV-vel, valamint listájukon szerepeltették Vladan Batićot (a DHSS elnöke). A választásokon sikeresen átlépték az ötszázalékos parlamenti küszöböt, és 14 mandátumot szereztek. 2007-ben az LDP közgyűlésének döntése értelmében egyesültek a GSS-szel; a párt elnöke alapításától napjainkig Čedomir Jovanović; a párt tagságát 90 000 főre teszik. A 2008-as parlamenti választásokon sikerült megnövelniük mandátumaik számát, mivel szövetség nélkül az LDP-nek 13 képviselője lett a parlamentben. A 2012-es választásokon 6,53%-ot értek el, amely 19 mandátumot hozott számukra, majd 2014-ben 3,36%-ot, így kiestek a parlamentből. Az LDP megalakulása óta ellenzéki párt volt (kivéve a DOS-os kormányzatot). A Liberális Demokrata Párt a Liberális Internacionálé és az Európai Liberálisok és Demokraták tagja (ELDR MEMBER PARTIES. Internet).

2.3.3. Magyar kisebbségi pártok

Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ)

A Vajdasági Magyar Szövetséget 1994. június 18-án alapították Zentán. Polgárok egyesületeként, pártoktól és kormányoktól független szervezatként jött létre. Egy év múlva, 1995. június 17-én, Szabadkán alakult politikai szervezetté azzal az elsődleges céllal, hogy részt vállaljon a vajdasági magyarság politikai érdekképviseletében.

A VMSZ-t a józan, a reális, a teljesítményorientált nemzetmegtartó politizálás igénye hozta létre. Az 1996-os szövetségi és helyhatósági választásokból, majd a 97-es köztársasági választásokból is győztesként került ki. A Vajdasági Magyar Szövetség színeiben, illetve támogatásával a Szövetségi Parlamentbe három,

a Köztársasági Népképviselőházba négy, a Tartományi Képviselőházba tizenegy, a községi képviselő-testületekbe pedig 139 képviselő jutott be. A sikert, a választóknál elért bizalmat elsősorban annak köszönhettem, hogy nem a rombolást, hanem az építkezést, nem a vádaskodást, hanem a vállalkozást, nem a fecsegést, hanem a cselekvést, nem a veszekedést, hanem az együttműködést tűzte zászlajára. A VMSZ felvállalta a magyarság érdekképviseletét: önkormányzatokat működtet, őrzi a magyarság otthonait, harcol iskoláiért, óvja templomait; a politika színterén pedig újabb és újabb csatákat vív. Teljesítményorientált nemzetmegtartó reálpolitizálásában továbbra is az összefogást, az együttműködést és a toleranciát szorgalmazza.

A 2008-as választásokra megállapodást kötöttek a többi vajdasági magyar párttal, és létrehozták a Magyar Koalíció nevű választási szövetséget. A szövetségnek a VMSZ mellett tagja volt a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) és a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP). Az összefogás eredményeként 3 mandátumhoz jutott a VMSZ, azonban a belső feszültségek miatt a koalíció felbomlott. A VMSZ a 2012-es választások alkalmával öt mandátumot szerzett, majd 2014-ben már hat képviselője van a köztársasági törvényhozásban. Emellett erősségét mutatja a tartományi Képviselőházban lévő jelenléte, továbbá a helyi önkormányzatokban való többsége is. A VMSZ az Európai Néppárt megfigyelői státusú résztvevője (EPP/SERBIA. Internet).

Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – VMDK

Alapításától 2010-ig Pál Sándor vezette a pártot, azóta Csonka Áron vette át az irányítást (VMDK. Internet). A szervezet központja Óbecse. A regionalizmust támogatja, továbbá kisebbségi pártként definiálják önmagukat. 2008-ban a Magyar Koalícióban indultak, míg 2012-ben az Együtt koalícióban, azonban képviselőt nem juttattak be a törvényhozásba. 2008-ban még öt településen tudtak helyi önkormányzati jelölteket bejuttatni, azonban 2012-ben erre már nem került sor.

Magyar Egység Pártja – MEP

2012. április 3-án jegyezték be a Magyar Egység Pártját, melynek elnöke dr. Szmieskó Zoltán (MEGALAKULT A MAGYAR EGYSÉG PÁRTJA. Internet). Az önmeghatározásuk szerint a MEP demokratikus középpárt, amely azokat a magyarokat szeretné megszólítani, akik nem szavaznak, vagy ha igen, akkor a voksukkal nem magyar pártot támogatnak. Számításaik szerint ez a réteg a magyar választásra jogosultaknak a 40 százalékát teszi ki. Az új párt programja a vajdasági magyar pártok összefogását szorgalmazza, mivel vezetőinek megítélése szerint célkitűzéseikben hasonlóak, csupán a megvalósítás módjában vannak. Az új párt tagjai elsősorban a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének soraiból kerültek ki. A párt Óbecsén, Törökbecsén, Bácsföldváron és Péterrévén rendelkezik tagozattal, de vannak tagjaik Temerinben, Adán, Zentán és más vajdasági településeken is.

Vajdasági Magyar Demokrata Párt – VMDP

1997-ben alapították, központja Temerin, vezetője Ágoston András. A pártnak eddig legnagyobb eredménye, hogy 2004-ben egy jelöltet küldhetett a tartományi törvényhozásba (VMDP. Internet).

Magyar Polgári Szövetség – MPSZ

A pártot 2007-ben hozták létre, vezetője kezdetektől Rác Szabó László (MPSZ. Internet). A párt alapvetően a regionalizmusért harcol, továbbá a magyar kisebbségi jogok biztosításáért. A 2008-as helyhatósági választásokon Zentán és Adán sikerült képviselői helyet szerezniük, a 2012-es parlamenti választásokon az Együtt szövetségben indultak, de nem az ő jelöltjük kapta meg a lehetőséget, hogy a Népképviselőházban tevékenykedjen.

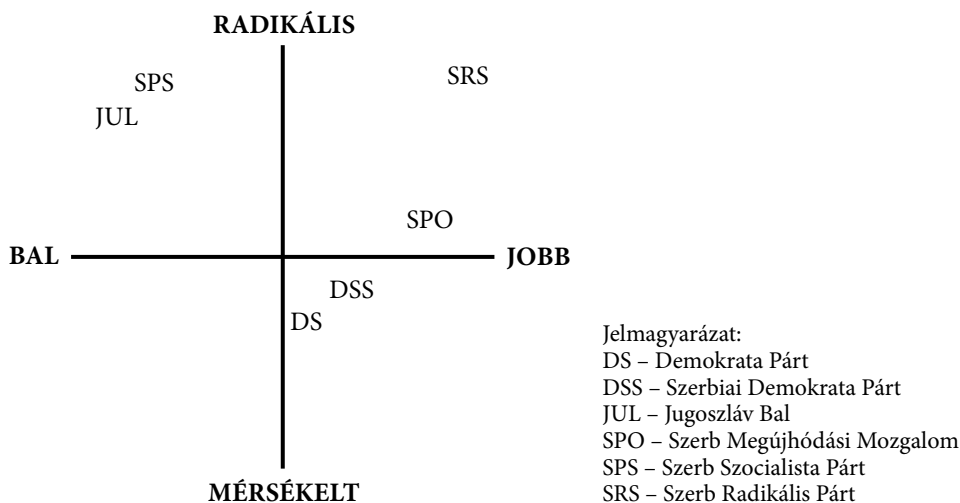

Magyar Remény Mozgalom – MRM

A Magyar Remény Mozgalom a délvidéki/vajdasági magyar nemzeti kisebbség pártja, amely azzal a céllal jött létre, hogy képviselje a szerbiai magyar nemzeti közösség érdekeit, védje és bővítse jogait, továbbá, hogy nyelvében, kultúrájában, társadalmi és gazdasági vonatkozásban összekösse az anyaországgal, a Kárpát-medence és a világ magyarságával, és olyan élhető jövőképet alakítson ki a szerbiai magyarság számára, amellyel megfordíthatóak a negatív politikai, demográfiai, gazdasági és társadalmi folyamatok (MRM. Internet). Eredetileg a Magyar Koalíció elnevezést kívánták használni a 2009. január 24-i megalapításkor, azonban ez a név foglalt volt már, mivel több magyar párt is koalícióra lépett ezen a néven. Végül 2010. január 14-én Szabadkán a ma használatos névvel bejegyezték a szervezetet. Alapítás óta a párt elnöke László Bálint. A 2014-es magyarországi választásokon a Jobbik pártlistáján szerepeltette az MRM egyik politikusát, mint külhoni magyart.

3. A szerbiai pártrendszerek változása

Az 1990-es években a többpártrendszer bevezetésekor a szocialista párt hegemoniájával találták szembe magukat az ellenzéki, jobboldali pártok (MILLER 1997: 155). Ebben az évtizedben az SPS szövetségesének számító Jugoszláv Bal volt még kitüntetett szerepben, de leginkább szatelliteszervezetként működött. A jobboldali térfél pedig megoszlott az ellenzéki pártok között, s az autoriter rendszerben sosem szerezheték meg a hatalmat. A tekintélyelvűség a szerbiai politikai élet és kultúra alapvető jellemzője, mivel a modern nemzetállam megjelenése óta megtalálható az ország politikatörténetében (ČUPIĆ 2001: 21).

1. ábra: A releváns szerb pártok helye a pártrendszerben, 1994-ben

Forrás: ORLOVIĆ 2002: 344.

A szerb történelemben ugyanis a demokratikus időszakok csak rövid epizódokban jelentkeztek, ezért a szerbek a demokrácia működését és kultúráját nem sajátíthatták el (JUHÁSZ 2001: 108). A miloševići rezsim ebbe az „igénybe” illet, ahol a manipulatív diktatúrában (ČUPIĆ 2001: 29) összekeveredett az igazság és hazugság, a jó és a rossz, valamint a törvényesség a törvényellenességgel. Az erős vezető iránti igényen túl azonban más tényezők is a hatalmon lévőknek kedveztek. Ilyen tényezőnek számított az, hogy 1995 és 1999 között Milošević a Nyugat szövetségesének számít, és ezt belpolitikai erővé tudta transzformálni (JUHÁSZ 2001: 109). További tényezőt jelentett az ellenzék megosztottsága és valódi ellenfél nélkülsége, továbbá az, hogy a szocialista párt az 1990-es években magáénak tudhatta a gazdaság

és a média irányítását, ezáltal hatni tudott az emberek szociális biztonságára, és hosszú ideig hatalmon tudott maradni (JUHÁSZ 2001: 110).

Mindezek mellett fontos felhívni a figyelmet arra, hogy léteztek közjogi eszközök is („legitimációs színpad”), továbbá az elnöki rendszerből átvett végrehajtói hatalom stabilitását biztosító elemek (JUHÁSZ 2001: 112). Ezzel az autoriter rendszerrel történik szakítás a 2000-es rendszerváltás következtében, amikor is a politikai pártok magas száma jellemzi az újonnan kialakuló pártrendszert (1. ábra). Milošević bukásának háttérében ezen szempontból többek között a szerb nacionalista politika sikertelensége (első és második délszláv válság) állhatott, valamint a gazdasági hanyatlás.

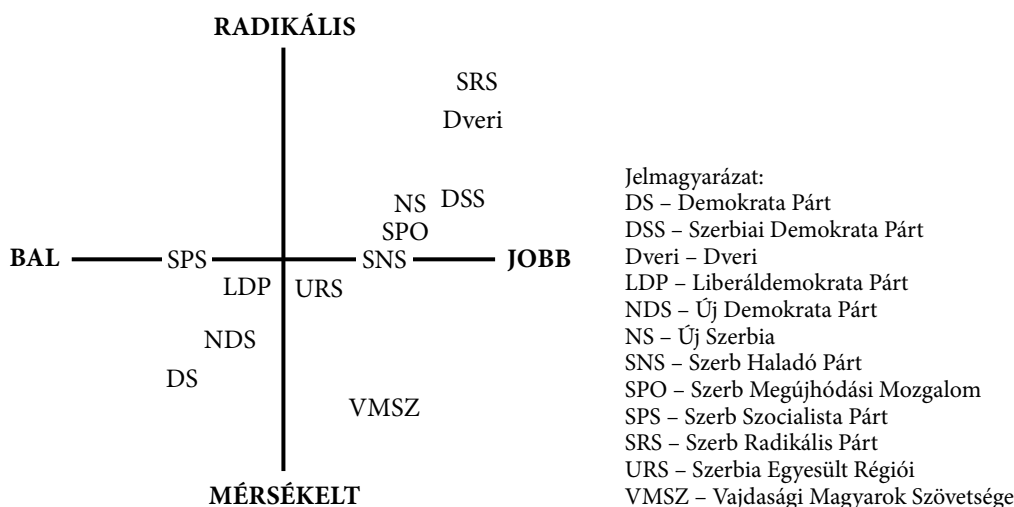
A radikális baloldali részben a miloševići politika örökségét magával cipelő szocialistáknak hosszú ellenzéki helyzetre kellett berendezkedniük; hasonló helyzetbe került a korábbi szocialista szatelliteszervezet, a Jugoszláv Bal (*Jugoslovenska levica* – JUL). Továbbá ellenzéki szerepbe kényszerültek a radikálisok is, mivel egyik újonnan hatalomra kerülő párttal sem voltak koalícióképesek, ezért parlamenti elszigeteltségbe vonultak képviselőik.

A kezdeti időszakban a két legnagyobb kormánypártot adó DS és DSS között kevés feszültség jelentkezett. Ennek egyik oka, hogy a Zoran Đinđić vezette demokraták a megfelelő helyüket keresték a szerb pártpalettán. 2000 környékén még a mérsékelt jobboldalhoz tartozott a párszervezet, azonban a baloldalon történő úr betöltését észlelve fokozatosan „átcsúsztak” a kulturális-ideológiai baloldalra. A helyzetet az is befolyásolta, hogy a DSS mérsékeltabb politikát folytatott, amire kihatással lehetett az újonnan jugoszláv államfővé választott vezetőjük, Koštunica politikai kiütkeresése is. Több kisebb párt is jelen volt ekkor a parlamentben, amelyek leginkább mérsékelt baloldaliságukról voltak nevezetesek a köztudatban: ND, Szerbiai Polgárok Szövetsége (*Građanski savez Srbije* – GSS), SDU stb. Ezen pártformációk azonban sem hatékony pártelnökkel, sem programmal nem rendelkeztek, ezért a szükséges kormányzati lépéseket a közvélemény a nagyobb pártok aktivizmusának tulajdonította.

Az első parlamenti ciklus és az első ellenzéki összefogás eredményeként létrejövő fölös többségi kormánykoalíció felbomlása után megfigyelhető, hogy a kisebb pártok szerepe tovább csökkent. Kiforrott elképzelések híján szövetségeket kötöttek a nagyobb pártokkal annak érdekében, hogy biztosítsák részvételüket a Népképviselőházban. Kezdték kialakulni és rögzülni a pártok szavazóbázisai, amelyekre támaszkodva könnyebbé vált a politizálás. Formálódni kezdtek azon szövetségek, amelyek behatárolják a szerb pártpalettát. A baloldali DS vezetésével kialakult azon szövetségesi rendszer, amelybe a G17 Plusz, a Vajdasági Szociáldemokrata Liga (*Liga socijaldemokrata Vojvodine* – LSV), a SDU és a Magyar Koalíció tartozik. A jobboldalon megfigyelhető a Vojislav Koštunica vezette tömörülés, melyhez a DSS, a NS, a Néppárt és az SPO csatlakozott.

Továbbra is jelen van a radikális párt, melynek támogatottsága jelentősen csökkent az alelnök, Tomislav Nikolić kiválása miatt. 2008 szeptemberében Nikolić bejelentette, hogy lemond a pártban betöltött alelnöki tisztségéről, és saját frakciót alakít a képviselőházban Hajrá, Szerbia elnevezéssel 21 egykori radikális képviselőtársával közösen. A szakítás eredményeként mérsékelt politikát folytat, és az orosz baráti viszony ápolása mellett fontosnak tartja az európai integrációt is, valamint a nemzeti kisebbségek problémáira is tekintettel van. A közvélemény-kutatási adatok alapján sikeresnek mondható a retorikai visszafogottság, mivel a megkérdezettek stabil 30 százaléka támogatja elképzeléseit.

2005-ben szakításra került sor a DS-en belül is, mivel Čedomir Jovanovićot kizárták a pártból. Ennek hatására a párt liberális-demokrata frakciója kivált, és megalapították a szociál-liberális értékeket valló LDP-t. A párt elszánt pragmatizmussal és világos programmal rendelkezik, ennek köszönhetően a 2007-ben megszerzett 6 mandátumukat a 2008-as előrehozott választásokon 13-ra tudták növelni. 2007-ben a GSS hivatalosan is beleolvadt az LDP-be, ezzel tovább növelve szavazói bázisukat. A liberálisok a közvélemény-kutatásokban 5–10 százalékos támogatottságot érnek el (2. ábra).

2. ábra: A szerb pártrendszer fragmentáltsága 2014-ben

Forrás: a szerző munkája

Összefoglalva megállapítható, hogy az arányos választási rendszer következtében többpártrendszer alakult ki, amely rezsím lehetetlenné teszi, hogy kétpártrendszer alakuljon ki Szerbiában. A jobboldali pártok nagymértékű fragmentáltságának lehetünk továbbá tanúi, melyek azonban nem hajlandóak konszenzusra törekedni a hatalomra kerülés érdekében. A baloldalon – és részben az egész pártrendszerben – a DS dominanciája valósult meg. A számos politikai pártot magába foglaló pártrendszerben azonban szövetségi blokkok kialakulásának lehetünk tanúi. Így 2009-ig a baloldalon a demokraták vezette szövetséget találtuk, míg a jobboldalon a DSS és társainak tömörülését; 2009-től azonban a DSS helyét átvették a haladók, így ők számítanak napjainkban a legnagyobb jobboldali erőnek Szerbiában (LUKÁCS 2012: 91). Szemtanúi lehetünk továbbá a radikális párt támogatottságának folyamatos csökkenésének és a liberálisok centrumpozícióra való törekvésének.

4. Pártrendszertípusok

4.1. Giovanni Sartori tipológiája

Giovanni Sartori a pártok száma mellett az ideológiai távolságot tekintette meghatározó tényezőnek. Elmélete szerint a két változó közül a szám az alapvetőbb, amennyiben a pártok nagyobb száma kényszeríti ki a nagyobb ideológiai távolságot (SARTORI 1970: 322–352).

Sartori a következő pártrendszereket különbözteti meg:²⁵¹

- I. „Atomizált” (formátlan) pártrendszer: ezen típus a még ki nem kristályosodott demokrácia jellemzője, ahol még nem tudni, mely pártok lesznek a meghatározóak, és milyen ideológiát fognak követni. Szerbia esetében 2001 és 2003 között beszélhetünk atomizált pártrendszerről, mivel a rendszerváltás következtében rengeteg kis párt jelentkezik, amellyel megugrik a pártok száma, viszont az ideológiai kiforrottságuk még várat magára.
- II. Nem versengő pártrendszerek:
  1. „Valódi” egypártrendszer: ahol a pártok pluralizmusának egyáltalán nincs helye a politikai színtéren.

251 Az egyes típusok felsorolását lásd ENYEDI–KÖRÖSÉNYI 2004: 150–151.

2. Hegemonikus pártrendszer: Az állampárt mellett formálisan léteznek kisebb pártformációk, de a rendszerszabályok nem teszik lehetővé, hogy meghatározó erővé váljanak ezen „alternatív” pártok. Szerbia esetében a hegemon pártrendszer kedvezményezettje 1990 és 2000 között a Szerbiai Szocialista Párt volt. Ennek hátterében több okot is fel tudunk sorakoztatni:
  - A Nyugat szövetségese (1995–1999): Slobodan Milošević az első délszláv háború után a nemzetközi közösség szemében szövetségesnek számított, így sikerült elnyerni a Nyugat támogatását vagy hallgatását. Mivel a háború végén és után a térség stabilizációja sokak szemében rajta múlt, ezért a belpolitikai „elnyomást” elnézték neki.
  - Ellenzék megosztottsága: Mint ahogyan azt korábban láttuk, a szerbiai ellenzék 1990-től kezdve igen megosztott volt, több alkalommal összefogást kezdeményeztek, de a személyi és ideológiai feszültségek nyomán ezek sorra csődöt mondtak.
  - Gazdasági és médiamonopólium: A kleptokrácia következtében az állami/társadalmi vállalatok vezetését sikeresen megszerezték a szocialisták, csakúgy, mint a médiairányítást. Ezáltal pedig a polgárok biztonságérzetére tudtak erőteljesen hatni és manipulálni azok magatartását.
  - „Legitimációs színpad”: Maga a szerbiai alkotmányos közjog is részesévé vált a hatalom koncentrációjának. Az alkotmányos változásokkal folyamatosan jogosítványátcsoportosítást hajtottak végre azon funkcióba, melyet Milošević aktuálisan betöltött.
  - Félelnöki rendszer erős végrehajtói jogosítványai: A félelnöki kormányforma sok lehetőséget nyújt az elnöknek arra, hogy akaratát véghezvigye az országban, különösen úgy, ha a játékszabályok rá vannak kialakítva és a demokratikus alkotmányos intézményrendszerek „elfoglalása” is megtörtént lojális vezetőkkel.
3. Predomináns pártrendszer: A politikai pártok között valódi verseny folyik, azonban az egyik párt olyan erőforrásokkal és támogatottsággal rendelkezik, hogy képes hosszabb időszakon keresztül egymagában megszerezni a hatalmat.

III. Versengő pártrendszerek:

1. Kétpártrendszer: Abban az esetben beszélhetünk kétpártrendszerről, ha a két nagy pártot harmadik nem akadályozza az egyedül való kormányzásban.
2. Többpártrendszer:
  - a) Mérsékelt többpártrendszer (3-5 párt),
  - b) Polarizált többpártrendszer (ötnél több párt):
    - Rendszerellenes pártok jelenléte: az 1990-es években bizonyos értelemben ennek számítottak a radikálisok, majd a parlamentből való kiesésük nyomán 2012-től ezen jellemző megváltozott. Talán a Dveri erősödésével újra visszatérhet.
    - Kétoldalú ellenzék: 2000-től elmondható, hiszen akkor az SPS és az SRS volt ellenzékben, majd azóta 2014-ig mindig kétoldalú ellenzék volt.
    - Politikaicentrum- foglalt: Több párt is a centrumban helyezkedett el (G17 Plusz/URS, LDP). Parlamentből való kiesésükkel ez megszűnik.
    - Ideológiai polarizáció: Az SNS és a DS közötti ideológiai távolság a legnagyobb, viszont általánosságban elmondható, hogy a pártok közötti ideológiai távolság is nagynak számított, így a politikai konszenzus alacsonnyá vált körükben.
    - A verseny centrifugális: Lásd az URS és a liberálisok kiesését a törvényhozásból.

- A politika átideologizált: A politikai palettán több párt osztozik, azok ideológiai meghatározottsága magas.
- Nincs kormányképes ellenzék: 2003 és 2012 között a radikálisok nem voltak kormányképesek, így a kormánykoalíciók mindig „érdekházasságnak” számítottak. 2012-től pedig megfigyelhető, hogy a baloldali ellenzék fragmentáltsága következtében nincs kormányképes ellenzéke Szerbiának.
- Túllicítálás politikája: Az eddigi választási kampányok alátámasztják ennek létét.

Szerbia pártrendszere a fenn említettek alapján 1990 és 2000 között hegemon pártrendszert jelentett, 2000 és 2003 között atomizálttá vált a demokratikus átmenetben. 2003-tól 2014-ig polarizált többpártrendszerrel állunk szemben, mely napjainktól kezd mérséklődni.

4.2. Stein Rokkan tipológiája

Stein Rokkan elméletének középpontjában az áll, hogy egy vagy két párt dominanciája és erős versengése milyen, továbbá a kis pártok fragmentáltsága (ROKKAN 1968: 173–210). Ez alapján három típust különböztet meg:

1. Brit–német pártrendszer: Ezen típusban szimmetrikusnak számít a jobb- és baloldal, vagyis ugyanolyan erősségű és számú párt van mindkét oldalon. Ebben a kategóriában erős belpolitikai konfliktusok vannak, továbbá erős a pártok közötti integrációs hatás, vagy két nagy tömb verseng egymással.
2. Skandináv pártrendszer: Aszimmetrikusnak számít valamely oldal, ennek megfelelően a skandináv országokban a baloldal homogénnek számít, mivel egy kormányzóképes párt van jelen, míg a jobboldal fragmentált, avagy fordítva is történhet a megoszlás.

Szerbia pártrendszere a Rokkan-féle meghatározásban a skandináv modellnek felel meg:

- a) 1990–2000 között:
  - Jobboldal: SRS, SPO, DS, DSS,
  - Baloldal: SPS (JUL).
- b) 2014:
  - Jobboldal: SNS (VMSZ),
  - Baloldal: SPS, DS, NDS.
3. Egyenletes pártrendszer: Mindkét oldal fragmentáltnak számít, sokpárti koalíciós kormány van hatalmon, nincsenek éles belpolitikai konfliktusok, maga a pártrendszer is labilis az oldalak közötti átjárhatóság következtében. Szerbiában 2001 és 2003 között működött egyenletes pártrendszer.

4.3. Peter Mair tipológiája

Peter Mair szerint a stabil társadalmi törésvonalak, a választási törvények és a politikai intézmények elősegíthetik a pártrendszerek stabilizálódását, azonban a társadalmi viszonyok megváltozása nem feltétlenül hozza magával a pártrendszerek megváltozását (MAIR 1990). Mair elmélete szerint egy egyenes kezdő és végső pontja jelzi a nyitott és a zárt pártrendszert, az egyes országok adott időben létező rezsimeje ezen helyezhetőek el.

1. Nyitott pártrendszer: Akkor beszélhetünk nyitott rendszerről, ha amennyiben könnyű a pártalapítás (pl. adminisztráció könnyűsége, alapító tagok alacsony száma stb.) és a parlamentbe való bejutás is egyszerűnek számít, valamint alacsony a szabályozottság is.

2. Zárt pártrendszer: Zárt pártrendszer esetében állandósulnak a koalíciós partnerek, és a kormányzati pozícióba kerülők köre szűk.

Minden pártrendszer nyitottként indul, majd fokozatosan bezárul. Amennyiben a bezárás megtörtént, szétrobban és újra kinyílik, majd kezdődik előlről a folyamat.

A pártrendszer nyitásának okai:

- új párt lép be a pártrendszerbe,
- a koalíciós minták megváltoznak,
- egy botrányba belebukik az egész pártrendszer.

Ha magyarázatot szeretnénk találni a 2014-es szerbiai választási eredményeikre, akkor a mairi elmélet segítséget jelenthet számunkra. Ennek megfelelően a következő okokra vezethető vissza a szerbiai pártrendszer megváltozása és a pártok támogatottságának a megváltozása:

- A Szerb Haladó Párt mint új párt megjelenése: A szerbiai politikatörténetből tudhatjuk, hogy a Szerb Radikális Párt a demokratikus rendszerváltás után mindig nagy támogatottsággal rendelkezett, azonban koalícióképtelen volt a többi parlamenti párttal, így ellenzékben politizáltak képviselőik. A folyamatos ellenzéki szerep azonban a párt holdudvarát és magát a párttagokat is negatívan érinti, mivel reális esély nem volt arra, hogy tovább növeljék a szavazatokat, így viszont nem tudtak kormányra kerülni. Ennek a problémának az orvoslására tett lépéseket Tomislav Nikolić és Aleksandar Vučić (előbbi a radikálisok alelnöke, utóbbi a párt főtitkára volt – a pártot gyakorlatilag Nikolić irányította, mivel a pártelnök Vojislav Šešelj az ICTY előtt várja perét) 2008 őszén. Először a két vezető megalakította a Hajrá, Szerbia frakciót a törvényhozásban, majd több radikális társukkal kiléptek a korábbi pártjukból, és megalapították a mérsékelt jobboldali ideológiát valló haladó pártot. A váltás következtében a Nyugat szemében is maguk mögött tudhatták korábbi radikális múltjukat, és egy európeai jobboldali pártot irányítottak. A politika perszonalizációja következtében pedig a soros következő választásokon sikerült a radikális szavazókat maguk mellé állítani, így meghatározó erővé válniuk a parlamentben.
- Sikeres kormányzás: 2012-ben a haladóknak sikerült a kormányban is részt venniük. A szocialistákkal való közös kormányzás alatt sikerült egy sor olyan témát napirendre tűzniük és megvalósítani, amely mind a Nyugat, mind pedig a szerbiai választók szemében sikert aratott. Ennek értelmében jól megválasztott téma volt a korrupció elleni küzdelem, és annak a felsőbb szintekig való véghezvitele (gazdasági és politikai elit, vagy akár a rendőrség és a titkosszolgálat keretében). A korrupció elleni küzdelem az egész pártrendszert megrázta, így több botrány is napvilágot látott a haladókhöz közeli bulvárlapok hasábjain. Kormányzásuk idején meglepték mindazokat a lépéseket, amelyeket a demokraták korábban nem tettek meg, így sikerült normalizálni a helyzetet a szomszédos államokkal. A legnagyobb sikert a Kosovóval kapcsolatos tárgyalások jelentették, melyeket sikerült elfogadtatniuk a társadalommal is. Tehát összességében sikeres két év állt a hátuk mögött a kormányzás területén. Bizonyították a polgároknak, hogy hatalmon képesek megtenni azokat a lépéseket, amelyeket mások elodáztak, és csak a közvélemény-kutatások eredményeit figyelték.
- A rendszerváltó elit bukása: A 2014-es választások eredményeit figyelve szembetűnő, hogy azon a 2000-es átalakulás pártjai rosszul szerepeltek vagy ki is estek a törvényhozásból. Ennek hátterében az állhat, hogy szinte mindegyik párt már a kormánykoalíció részese volt, az ország helyzete azonban nem javult, hiába ígérték meg mindent a pártok a korábbi választások alkalmával. Az emberek csalódtak ezekben a pártokban és vezetőikben, így a mérleg nyelve a jól teljesítő haladók mellé állhatott, ha racionálisan gondolkodtak a polgárok.

- Ellenzéki személyi rivalizálás: A 2012-es választások után a Demokrata Párton belül megindult a személyi felelős keresése. Ennek nyomán a párton belül két tábor alakult ki: az egyik Boris Tadić (pártelnök és volt államfő) csoportja, a másik pedig Belgrád főpolgármestere (Dragan Đilas) köré csoportosuló párttagok voltak. A választási kudarc felelősének a keresése elmérgesítette a helyzetet, így végül 2014 januárjában Boris Tadić és több tagtársa kilépett a DS-ből, és belépett a 2007-ben alapított Zöldek Pártjába, mely új néven Új Demokrata Párt–Zöldek indult a választásokon. A párton belüli feszültség a média nyilvánossága előtt zajlott, ami nem tett jót a párt támogatottságának. A régi és új demokraták egymás lejáratása közepette történt meg az előrehozott választások kiírása, ennek nyomán a polgárok láthatták, hogy még egymással sem tudnak megegyezni, nemhogy az országot kormányozzák, így sokan csalódtak bennük.
- Aleksandar Vučić személyi kultusza és a haladók kampányfőlénye: A választások kiírását megelőzően már fél évvel a „levegőben volt” annak lehetősége, hogy a kormány nem tölti ki a megbízatási idejét. Ennek fényében a haladók már előre készülhettek választási programmal, illetve kampánystratégiával és a számukra legmegfelelőbb időben kezdeményezhették az előrehozott választásokat, így azokra ők már sikeresen előkészültek. A gyakorlatban ez meg is történt. A Szerb Haladó Pártnak sikerült hatalmas kampányt folytatnia, melyben a párt elnöke, Aleksandar Vučić volt az ígéret az ország helyzetének rendbetételére. A kampány folyamán sikeresen apelláltak a politika perszonalizáltságára, és a vezetőt sikerült egy kompetens politikusként bemutatniuk, aki megoldás a jelenlegi helyzetre. Ez a kampánykommunikáció sikeresnek minősült, annál is inkább, mivel a szerbiai állami média a kormánypártoknak kedvez, így több emberhez tudták eljuttatni a személyi kultusszal átítatott üzenetet.

Összegzés

A dolgozat első részében láthattuk, mely elemek dominánsak, amikor valamely ország politikai rendszerének vizsgálatát hajtuk végre. Emellett röviden bemutatásra kerültek Szerbia idevonatkozó jellemzői is.

Szerbia pártrendszerének vizsgálatakor a második fejezetben láthattuk, hogy mely releváns pártokat tudjuk megkülönböztetni pártcsaládok szerint. Ennek keretében röviden jellemzésre került a baloldaltól a Szerbiai Szocialista Párt, a Jugoszláv Bal, a Demokrata Párt és az Új Demokrata Párt. A jobboldali pártok közül bemutatásra került a Szerbiai Demokrata Párt, a Szerb Haladó Párt, a Szerb Radikális Párt és a Dveri. A centрупártok közül pedig megismerhettük a G17 Pluszt és utódát, a Szerbiai Egyesült Régióit, a Liberális Demokrata Pártot, valamint az öt vajdasági magyar kisebbségi pártot.

A harmadik fejezetben a szerbiai rendszerváltás politikatörténetével és az egyes ellenzéki összefogások jellemzésével foglalkoztunk. A tanulmány negyedik részében került bemutatásra a szerbiai pártrendszer ideológiai megoszlása a jobb-bal és a mérsékelt-radikális megközelítés értelmében, ahol a korábban említett pártokat és azok elmozdulásait is jellemeztük 1994 és 2014 között. Igyekeztünk a helyváltoztatás okaira rámutatni és a háttértörténeteket bemutatni. Az ötödik fejezetben pedig bemutatásra került három pártrendszer-kutató tipológiameghatározása, melyet Szerbiára alkalmaztunk. Ennek keretében Giovanni Sartori hegemon pártrendszer típusát alkalmaztuk az 1990 és 2000 közötti időre, az atomizált típust 2000 és 2003 közötti korszakra, míg 2003-tól napjainkig a polarizált többpártrendszert, mely 2014-re a mérséklődés jeleit mutatja. Stein Rokkan megközelítése szerint Szerbiában skandináv modell van érvényben: 1990 és 2000 között a baloldal volt homogén, 2014-ben pedig a jobboldal vált egységessé. Peter Mair elméletével a pártrendszerben megjelenő változások okaira kívántuk felhívni a figyelmet, nevezetesen, hogy a 2000-es váltás mögött milyen okok húzódnak meg, és mi lehet az oka annak, hogy 2014-ben nagymértékben fragmentálódott a parlament, és közel kétharmados parlamenti többségre tettek szert a haladók.

■ Irodalom

Könyvek, tanulmányok

- BIHARI Mihály–POKOL Béla 1998: *Politológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- ČUPIĆ Čedomir 2001: *Politika i poziv*. Čigoja štampa, Belgrád
- ENYEDI Zsolt–KÖRÖSÉNYI András 2004: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest
- GÁBRITY MOLNÁR Irén 2003: Az 1989 utáni politikai törésvonalak Jugoszláviában. = Ábrahám Barna–Gereben Ferenc–Stekovics Rita (szerk.): *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. PPKE–Bölcsész tudományi Kar. Piliscsaba
- JUHÁSZ József 2001: *Az illiberális demokrácia milosevicsi példája*. Politikatudományi Szemle. 2001. 1–2. szám
- KÖRÖSÉNYI András–TÓTH Csaba–TÖRÖK Gábor 2005: *Magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó, Budapest
- LUKÁCS B. György 2012: *Konzervativizmus a Milošević utáni Szerbiában (2000–2012)*. Limes 2012. 3. szám
- MAIR Peter 1990: *The West European Party System*. Oxford University Press
- MILLER J. Nicholas 1997: A failed transition: the case of Serbia. = Karen Dawisha–Bruce Parrott (szerk.): *Politics, power, and the struggle for democracy in South-East Europe*. Cambridge University Press
- ORLOVIĆ Slaviša 2002: *Političke partije i moć. Jugoslovensko udruženje za političke nauke*. Čigoja štampa, Belgrád
- ÖRDÖGH Tibor 2012: Politikai hatalommegosztás és ellensúlyok a Balkánon, különös tekintettel Szerbia, Horvátország és Szlovénia intézményrendszerére. = Dr. Koncz István, Nagy Edit (szerk.): *Nemzedékek együttműködése a tudományban: PEME IV. PhD nemzetközi konferencia előadásai tanulmánykötet*. Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest
- ROKKAN Stein 1968: *The Growth and Structuring of Mass Politics in Smaller European Democracies*. Comparative Studies in Society and History. 10 évf. 2. szám
- SARTORI Giovanni 1970: The Typology of Party Systems: Proposal for Improvement. = Erik Allard–Stein Rokkan (szerk.): *Mass Politics: Studies in Political Sociology*. The Free Press. New York
- STOJILJKOVIĆ Zoran 2006: *Partijski sistem Srbije*. Službeni glasnik, Belgrád

Internetforrások

- Dveri. Forrás: <http://www.dverisrpske.com/sr/> (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- ELDR Member Parties. Forrás: <http://www.eldr.eu/en/members/political-parties> (Letöltve: 2012. 9. 30.)
- EPP/Serbia. Forrás: <http://www.epp.eu/countryPg.asp?cid=36> (Letöltve: 2012. 9. 30.)
- JUL. Forrás: <http://jugoslovenskalevica.blogspot.hu/> (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- Megalakult a Magyar Egység Pártja. Forrás: http://www.magaryszo.com/hu/2012_05_03/kozelet/25726/ (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- Member Parties of Socialist International. Forrás: <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931> (Letöltve: 2012. 9. 30.)
- MPSZ. Forrás: http://www.mpsz.net/index.php?option=com_content&view=category&id=80&Itemid=78 (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- MRM. Forrás: <http://www.mrm.rs/> (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- Nova demokratska stranka. Forrás: <http://www.nds.rs/> (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- PES member parties. Forrás: <http://www.pes.org/en/about-pes/pes-members/parties#serbia> (Letöltve: 2012. 9. 3.)
- Vesti. Forrás: <https://www.sns.org.rs/novosti/vesti/srpska-napredna-stranka-primljena-u-politicku-grupu-evropske-narodne-partije> (Letöltve: 2014. 4. 8.)
- VMDK. Forrás: <http://www.vmdk.org.rs/> (Letöltve: 2014. 4. 7.)
- VMDP. Forrás: <http://www.vmdp.org.rs/> (Letöltve: 2014. 4. 7.)